

А. В. РАДОМСЬКА

Анастасія Володимирівна Радомська, аспірантка Київського університету права НАН України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПЕРЕХОДУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ СУМІЖНИХ ПРАВ ЮРИДИЧНИХ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Суміжні права, як вид прав інтелектуальної власності, виникли досить давно, в 30-х роках минулого століття¹. Упродовж останніх 85 років цей інститут права надзвичайно швидко розвивався, адже передумовою законодавчого закріплення таких прав був «живий» ринок музичної та аудіовізуальної індустрії. Фонограми, відеограми, телевізійний продукт та комп'ютерні технології зараз продовжують розвиватися в цифровому середовищі.

У теорії цивільного права серед напрямів дослідження проблематики особистих немайнових прав інтелектуальної власності науковці приділяли особливу увагу двом – праву на ім'я суб'єктів права інтелектуальної власності та особистим немайновим правам творця, зокрема виконавця. Цими питаннями займалися О. А. Підпригора, О. Д. Святоцький, О. П. Сергєєв, Е. П. Гаврилова, Р. Б. Шишка, І. А. Близнець, Р. О. Стефанчук, Г. В. Чурпіта, М. М. Малєйна, Т. А. Фадєєва, Н. Є. Яркіна, С. А. Слободян, М. Є. Сторов, Є. О. Суханов та ін. Проте науковці недостатньо дослідили питання забезпечення охорони права на назву суб'єктів суміжних прав, які є юридичними особами, а також можливості захисту особистих немайнових прав виконавця після його смерті третіми особами.

На міжнародному рівні суміжні права були закріплені тільки у другій половині ХХ ст. на Дипломатичній конференції в Римі, результатом проведення якої стало підписання Міжнародної конвенції про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 25 жовтня 1961 року². Україна приєдналась до цієї конвенції 20 вересня 2001 року. Закріплення правової охорони на виконання, фонограми, відеограми, передачі мовлення допомогло їх виробникам і виконавцям значно підвищити прибутки, а також наблизило споживачів до улюблених задовольень – музики, кіно, ток-шоу тощо. Сьогоднішнє різноманіття медіа-продуктів безпосередньо залежить від охорони прав інтелектуальної власності на них.

Безперечно, законодавчо закріплена охорона суміжних прав посприяла розвитку світової культури. Проте рушієм цього прогресу стала саме комерційна вигода суб'єктів суміжних прав. Підписання Римської конвенції було спрямоване на врегулювання переважно майнових прав інтелектуальної власності суб'єктів суміжних прав. Водночас конвенція встановлює основоположне особисте немайнове право інтелектуальної власності – право на ідентифікацію суб'єкта суміжних прав.

Ідентифікуючу функцію виконує «право на ім'я», яке є базовим правом особи в системі цивільного права, права інтелектуальної власності, а разом із тим, і суміжних прав. Видом «права на ім'я» є «право на назву» суб'єкта суміжних прав, який є юридичною особою. В чому різниця між «найменуванням» і «назвою» юридичної особи?

Відповідно до ст. 90 Цивільного кодексу України³ юридична особа повинна мати своє найменування, яке має бути оригінальним і не збігатися із найменуванням інших юридичних осіб, з метою її ідентифікації. Вимоги щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу затверджені наказом Міністерства юстиції України від 5 березня 2012 р. № 368/5⁴, де в загальних положеннях перераховуються дві складові частини найменування юридичної особи: організаційно-правова форма та назва. Назва юридичної особи може складатися з власної назви юридичної особи, а також містити інформацію щодо мети діяльності, виду, способу утворення, залежності юридичної особи та інших відомостей згідно з вимогами до найменування окремих організаційно-правових форм юридичних осіб, установлених Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України та законами України.

Наприклад, відома в Україні організація телевізійного мовлення має повне найменування – Товариство з обмеженою відповідальністю «Телерадіокомпанія «Україна», назву – «Телерадіокомпанія «Україна», або скорочено «ТРК «Україна» та комерційне найменування – «ТРК «УКРАЇНА», як вказано на логотипі і в рекламних та маркетингових матеріалах. У 2012 р. ця організація мовлення змінила організаційно-правову форму із «закритого акціонерного товариства» на «товариство з обмеженою відповідальністю». Ця дія не потягнула за собою зміну її особистих немайнових суміжних прав.

У ст. 38 Закону України «Про авторське право і суміжні права»⁵ законодавець перераховує особисті немайнові права виконавців, які визнаються творцями, та право на ім'я (назву) виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення.

Виконавцеві твору належать такі особисті немайнові права:

а) вимагати визнання того, що він є виконавцем твору;

б) вимагати, щоб його ім'я або псевдонім зазначалися чи повідомлялися у зв'язку з кожним його виступом, записом чи виконанням (у разі, якщо це можливо);

в) вимагати забезпечення належної якості запису його виконання і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій суттєвій зміні, що може завдати шкоди його честі й репутації.

Виробник фонограми, виробник відеограми має право зазначати своє ім'я (назву) на кожному носії запису або його упаковці поряд із зазначенням авторів, виконавців і назв творів, вимагати його згадування у процесі використання фонограми (відеограми).

Організація мовлення має право вимагати згадування своєї назви у зв'язку із записом, відтворенням, розповсюдженням своєї передачі і публічним повторним сповіщенням її іншою організацією мовлення.

У теорії суміжних прав діяльність виробників фонограм і організацій мовлення визнається технічною, але отримує статус прав, близьких до авторських. Ці суб'єкти не визнаються творцями на законодавчому рівні, але в науковій літературі їх подекуди так називають⁶. Здійснення майнових прав виробниками фонограм, відеограм і організаціями мовлення неможливе без їх ідентифікації на ринку. Цю функцію виконує «право на назву», тобто право самостійно зазначати свою назву на примірнику об'єкта суміжних прав, а також право вимагати згадування назви іншими особами, які цей об'єкт використовують.

Розглянемо випадок, коли юридична особа змінює назву, наприклад, внаслідок «ребрендингу». Якщо юридична особа змінює назву, вона не утворює нову юридичну особу, як це відбувається зі зміною організаційно-правовою форми. Так само, як фізична особа змінює ім'я або прізвище в паспорті, юридична особа може змінити свою назву в державному реєстрі, зберігаючи за собою весь комплекс прав і обов'язків, який вона мала до ребрендингу.

У 2002 р. українська радіостанція «Наше Радіо» змінила назву на «Наше FM» аби її не переплутували із московською радіостанцією із тотожною назвою, а потім повернулася до попередньої назви⁷. Причому радіостанція залишила за собою особисті немайнові та майнові суміжні права на старі програми мовлення.

В іншому випадку назва може змінюватись разом із організаційно-правовою формою внаслідок приєднання, злиття або поділу юридичних осіб. Суміжні права є вагомим економічним активом виробників фонограм, відеограм та організацій мовлення. При поглинанні суб'єкта суміжних прав іншою юридичною особою новий власник сподіватиметься, що матиме права інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав, власником яких є придбана компанія. Охорона назви правовласника під час використання об'єкта суміжних прав безпосередньо впливає на всі майнові суміжні права.

Оскільки законодавець поєднує в одній статті Закону особисті немайнові права виконавців і право на ім'я (назву) виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення, можна припустити, що відносини, пов'язані із набуттям та здійсненням цих прав, є аналогічними. Проте в назві статті «право на ім'я (назву)» виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення законодавець все ж не називає особистим немайновим, тобто відмінність присутня. Яким є характер цієї відмінності? Які наслідки для правовласників вона створює? На ці запитання закон відповіді не дає.

Особливістю суміжних прав є те, що вони виникають не тільки у творців – фізичних осіб, а й у юридичних осіб – організацій мовлення та виробників фонограм, які не є творцями в традиційному сенсі, а здійснюють скоріше технічну діяльність, ніж творчу.

У науці права інтелектуальної власності прийнято вважати, що особисті немайнові права інтелектуальної власності є абсолютними, невідчужуваними і не можуть передаватись у користування іншим особам. Ці права виникають у первинних суб'єктів, діють безстроково, не успадковуються і від них не можна відмовитись.

Суміжні права є похідними від прав творців (авторів і виконавців). На відміну від загальної теорії про особисті немайнові права, які нерозривно пов'язані із особою творця (автора, виконавця), право на згадування назви виробника фонограми чи відеограми та організації мовлення таким не є. Законом не встановлюється, є «право на назву» виключним чи абсолютним.

Новий власник може забажати змінити назву юридичної особи. Разом із тим це не повинно вплинути на обсяг суміжних прав, власником яких вона є. Якщо дружина внаслідок шлюбу може взяти прізвище чоловіка і користуватись ним, то новий власник юридичної особи повинен мати право ідентифікувати об'єкти її суміжних прав (фонограми, програми (передачі) мовлення) із своєю назвою. Законом це не забороняється. Проте і процедура передання «права на назву» не визначається. Для юридичних осіб – вторинних суб'єктів суміжних прав логічно було б набувати це право разом із майновими правами. Сповіщати про свої суміжні права можна за допомогою знака охорони, який складається з таких елементів:

- латинська буква «Р», обведена колом;
- назви осіб, які володіють щодо цих фонограм, відеограм суміжними правами;
- рік першої публікації фонограми, відеограми.

Відомо, що особисті немайнові права інтелектуальної власності не залежать від майнових прав, проте майнові права не можуть бути здійснені без дотримання особистих немайнових. У цьому зв'язку хочеться згадати також про інші немайнові аспекти суміжних прав.

Наприклад, можливість набуття третіми особами окремих особистих немайнових суміжних прав виконавця. У деяких випадках виконавцями визнаються особи, які фізично не виконують твір. Наприклад, виконавцями творів, що виконуються штучно створеними механізмами або тваринами, є творці цих механізмів або дресирувальники тварин. Виконавці не завжди в змозі особисто реалізувати свої особисті немайнові права і протидіяти їх порушенням. Права малолітніх та недієздатних виконавців здійснюють і охороняють їх законні представники. Реалізація прав великих колективів виконавців здійснюється їх офіційними представ-

никами – диригентами, режисерами, керівниками театральних труп тощо. Процедура реалізації особистих немайнових суміжних прав цими особами в законодавстві не прописана.

У ч. 2 ст. 423 Цивільного кодексу України передбачається можливість закріплення в законі належності певних особистих немайнових прав інтелектуальної власності іншим особам, ніж безпосередній творець об'єкта інтелектуальної власності. У кодексі та чинному Законі України «Про авторське право і суміжні права» відсутній перелік таких осіб. Ця прогалина у законодавстві зумовлює різні трактування юридичної можливості третіх осіб набувати особистих немайнових прав інтелектуальної власності, в тому числі прав виконавця.

Після смерті виконавця його особисті немайнові права не припиняються і повинні дотримуватись всіма особами, які використовують його виконання. Наразі на законодавчому рівні не закріплений механізм здійснення охорони особистих немайнових прав виконавців після їх смерті. Було б доцільно закріпити в законі положення про можливість охорони особистих немайнових прав виконавців, які померли або не мають повної цивільної дієздатності їх правонаступниками або представниками, за аналогією із ч. 2 ст. 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права», яка містить положення про надане спадкоємцям авторів право захищати окремі види особистих немайнових прав, а саме: права на захист від порушення з боку третіх осіб, право авторства на твір і право протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора.

В іноземних країнах існують різні підходи до правової охорони особистих немайнових прав виконавців після їх смерті. Наприклад, у ст. 1316 Цивільного кодексу Російської Федерації⁸ прописане право виконавця в порядку, передбаченому для призначення виконавця заповіту, вказати особу, яка буде охороняти його ім'я та недоторканність виконання після смерті виконавця. Ця призначена особа здійснює свої повноваження впродовж її життя. У випадку, якщо виконавець спеціально не призначив відповідної особи або вона померла, здійснення повноважень з охорони особистих немайнових прав виконавця покладається на спадкоємців, їх правонаступників та інших заінтересованих осіб. Схожі положення містяться в законах про авторське право Канади (ст. 14.2)⁹ та Ірландії (ст. 119)¹⁰. У ряді інших країн строк дії особистих немайнових прав виконавців обмежується строком дії їх майнових прав (Німеччина, Великобританія).

І. Берестова у своїй статті «Судовий захист особистих немайнових прав інтелектуальної власності творців»¹¹ згадує про порушення особистих немайнових прав виконавців у рекламних відеороліках, поширенні мобільних «рингтонів», «семплів» тощо. Вона пропонує покласти обов'язок захисту особистих немайнових прав на організації колективного управління правами виконавців. Проте чинне законодавство не дає такої можливості. Організації колективного управління створені з метою забезпечення охорони виключно майнових прав інтелектуальної власності протягом строку їх дії. Найкраще особисті немайнові права виконавців змогли б охороняти їх спадкоємці та інші заінтересовані особи, для яких важливо охороняти честь і репутацію виконавців.

Гармонізація українського законодавства із європейським, зокрема в сфері регулювання суміжних прав, потребує врахувати останні тенденції розвитку законодавства ЄС. Увага європейських законодавців зосереджена на протидії піратству в сфері авторського права і суміжних прав. Активно розробляються міжнародні договори та європейські директиви про охорону особистих немайнових і майнових прав виконавців-акторів, виконавців дубляжу аудіовізуальних фільмів, організацій телевізійного та Інтернет-мовлення. Останні 10 років Постійний комітет ВОІВ з авторського права та суміжних прав готує проект міжнародного договору, який уніфікує правову охорону організацій телевізійного мовлення.

Україна підписала 26 червня 2012 р. міжнародний Пекінський договір про аудіовізуальні виконання¹². Цей Договір вперше забезпечує правову охорону суміжних прав виконавців у цифровому середовищі. Передбачається, що він сприятиме захисту прав виконавців від несанкціонованого використання їхніх виконань за допомогою таких аудіовізуальних засобів, як телебачення й Інтернет.

Стаття 5 цього Договору містить правові положення щодо охорони особистих немайнових прав виконавців аудіовізуальних творів:

- право вимагати бути визнаним виконавцем своїх виконань, за винятком випадків, коли відсутність такого визнання зумовлена способом виконання;
- заперечувати проти всякого перекручення, спотворення чи іншої зміни своїх виконань, здатного завдати шкоди репутації, з належним урахуванням характеру аудіовізуальних записів.

Ці права продовжують діяти після смерті виконавця принаймні до припинення дії майнових прав та здійснюються особами або організаціями, уповноваженими на те законодавством Договірної сторони, в якій запитується охорона. Отже, Договір покладає рішення про охорону та захист особистих немайнових прав виконавців на законодавчі органи країн-учасників.

З огляду на світові тенденції останніх років у сфері суміжних прав вважаємо за потрібне внести зміни в ст. 38 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та доповнити її п. 4 такого змісту: «Спадкоємці мають право захищати особисті немайнові права виконавця. Виконавець має право вказати у заповіті особу, яка захищатиме його особисті немайнові права».

¹ Литчик Д. Авторское право и смежные права ; пер. с фр. / Д. Литчик. – М. : Ладомир; Изд-во ЮНЕСКО, 2002. – 788 с. – С. 303.

² Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26 жовтня 1961 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_763

³ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

⁴ Про затвердження Вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу : Наказ Міністерства юстиції України від 5 березня 2012 р. № 368/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 20. – Ст. 135.

⁵ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.

⁶ Право інтелектуальної власності: Акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с. – С. 83.

⁷ Бахін С. Першим кроком оксамитової революції на «Нашому радіо» стала зміна назви // Хрещатик. – 2000. – № 21 (1704).

⁸ Гражданский кодекс Российской Федерации (часть четвертая) от 18 декабря. № 230-ФЗ (с изм. и доп. от 4 октября.) // Собрание законодательства РФ. – 2006. – № 52 (Ч. 1). – Ст. 5496.

⁹ Canada: Copyright Act R.S.C., 1985, с. C-42 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-42/FullText.html>

¹⁰ Ireland: Copyright and Related Rights Act, 2000 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.irishstatutebook.ie/2000/en/act/pub/0028/>

¹¹ Берестова І. Судовий захист особистих немайнових прав інтелектуальної власності творців / І. Берестова // Юридична Україна. – 2008. – № 3. – С. 52–57.

¹² Пекінський договір про аудіовізуальні виконання, прийнятий Дипломатичною конференцією від 26 червня 2012 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/ru/ip/beijing/pdf/beijing_treaty.pdf

Резюме

Радомська А. В. Окремі питання переходу особистих немайнових суміжних прав юридичних та фізичних осіб.

У статті розглянуто особливості виникнення особистого немайнового права на ім'я (назву) у юридичних осіб – суб'єктів суміжних прав та передавання цього права вторинним суб'єктам суміжних прав. Проаналізовано можливість захисту особистих немайнових суміжних прав виконавців після їх смерті, а також самостійного призначення виконавцем відповідної особи для здійснення правового захисту його особистих немайнових прав. Розглянуто норми Пекінського договору про аудіовізуальні виконання, який забезпечує правову охорону виконавців у цифровому середовищі, зокрема охорону їх особистих немайнових прав. Пекінський договір, стороною якого є Україна, відносить питання захисту особистих немайнових прав виконавців після їх смерті на розгляд національного законодавства.

Ключові слова: особисті немайнові права, суміжні права, виконавці, право на ім'я (назву), суб'єкти суміжних прав, цифрове середовище.

Резюме

Радомская А. В. Некоторые вопросы перехода личных неимущественных прав юридических и физических лиц.

В статье рассмотрены особенности возникновения права на имя (название) у юридических лиц – субъектов смежных прав и передачи этого права вторичным субъектам смежных прав. Проанализирована возможность защиты личных неимущественных смежных прав исполнителей после их смерти, а также самостоятельного назначения исполнителем соответствующего лица для осуществления правовой защиты его личных неимущественных прав. Рассмотрены нормы Пекинского договора об аудиовизуальных исполнениях, который обеспечивает правовую охрану исполнителей в цифровой среде, в отношении охраны их личных неимущественных прав. Пекинский договор, стороной которого является Украина, относит вопросы защиты личных неимущественных прав исполнителей после их смерти на рассмотрение национального законодательства.

Ключевые слова: личные неимущественные права, смежные права, исполнители, право на имя (название), субъекты смежных прав, цифровая среда.

Summary

Radomska A. Selected issues of transition of legal entities' and individuals' personal nonproperty neighboring rights.

The article describes the features of receiving a right to a name (title) by legal entities – holders of neighboring rights, and transferring it to secondary holders of neighboring rights. The possibility of protection of artists' personal nonproperty neighboring rights after their death, as well as appointment of independent executor of artist's will concerning personal nonproperty neighboring rights is analyzed. Author examines specific articles of the Beijing Treaty on Audiovisual Performances, which provides the legal protection of performers in the digital environment, related to the protection of performers' personal nonproperty rights. Beijing Treaty, signed by, considers the protection of artists' personal nonproperty rights after his death to the national legislation.

Key words: personal nonproperty rights, neighboring rights, artists, right to a name (title), holders of neighboring rights, digital environment.

Отримано 15.10.2014